

Соціальний захист військовослужбовців: актуальні питання сьогодення

Марія Іванівна Наньєва¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.012025	Право	349.2
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15569200		

Анотація. У статті досліджено міжнародно-правове та національне законодавство щодо соціального захисту військовослужбовців, ветеранів війни з урахуванням змін внесених під час дії воєнного стану до чинного законодавства, що були спрямовані на удосконалення механізмів соціального захисту військовослужбовців. Також визначено особливості та складові системи соціального захисту військовослужбовців, основні проблеми, що виникають у цій сфері на сьогоднішній день, з урахування судової практики, і запропоновано пропозиції щодо їх усунення.

Окрему увагу приділено питанню зайнятості ветеранів війни та їх працевлаштуванню після військової служби, адже повномасштабна війна негативно вплинула на вітчизняний ринок праці і з'явилися нові виклики як для роботодавців, так і для зазначеної категорії осіб. Проаналізовано зарубіжний законодавчий досвід (США, Ізраїль) у сфері соціального захисту військовослужбовців і, зокрема, щодо працевлаштування ветеранів війни, адже Україні доцільно враховувати позитивні практики інших країн.

Ключові слова: військовослужбовець, соціальний захист, соціальні гарантії, соціальне законодавство, судові рішення, зайнятість, гарантії права на зайнятість, працевлаштування ветеранів війни, законодавство окремих зарубіжних країн.

Social protection of military servicemen: current issues

Annotation. The article examines international and national legislation on social protection of military servicemen and war veterans, taking into account the changes made to the current legislation during martial law, which were aimed to improve the mechanisms of social protection of military servicemen. It also identifies the features and components of the system of social protection of military servicemen, the main problems that arise in this area today, taking into account judicial practice, and offers proposals for their elimination. Key problems in the implementation of social programs are identified, in particular the insufficient level of funding, and directions for improving national policy in this area are proposed. The relevance of the study is due to the growing need for proper social protection of military servicemen in the context of armed aggression against Ukraine. Military service is associated with increased risk to life, physical and psychological stress, which requires a special state approach to guaranteeing the social rights of military servicemen and their family members. The article examines the current issues of social protection of military servicemen under martial law in Ukraine.

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія», ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1043-1707>

Special attention is paid to the issue of employment of war veterans and their employment after military service, as the full-scale war negatively affected the domestic labour market and new challenges emerged for both employers and the specified category of persons. Foreign legislative experience (USA, Israel) in the field of social protection of military servicemen and, in particular, regarding the employment of war veterans is analyzed, as it is advisable for Ukraine to take into account the positive practices of other countries.

Social protection of military servicemen and their families is an important element of ensuring stability and security in society. The state is obliged to provide an appropriate level of social support for those who defend its independence and territorial integrity.

Keywords: military servicemen, social protection, social guarantees, social legislation, court decision, employment, guarantees for the right to employment, employment of war veterans, legislation of certain foreign countries.

Вступ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання соціального захисту військовослужбовців набуває особливої значущості. Саме військові сьогодні є основним гарантом національної безпеки та територіальної цілісності держави, тому забезпечення належного рівня їх соціальних прав та гарантій — це не лише обов'язок держави, а й чинник збереження боєздатності армії, морального духу та соціальної справедливості, тому правове забезпечення соціального захисту військовослужбовців в умовах воєнного стану стало однією з ключових сфер державної політики.

Військова служба вимагає від осіб особливого рівня відповідальності, дисципліни, готовності до самопожертви, а тому закономірним є закріплення на законодавчому рівні системи соціальних гарантій, компенсацій та пільг. Проте в соціальному законодавстві існує низка проблем у сфері реалізації цих гарантій. Зокрема, судова практика вказує на численні випадки порушення прав військових, зокрема затримки або відмови у виплатах, що свідчить про потребу у вдосконаленні правозастосовної діяльності та контролю за виконанням нормативно-правових актів. Постає необхідність удосконалення системи соціального захисту військовослужбовців, ветеранів війни: медичної допомоги, психологічної реабілітації, пенсійного забезпечення, житлових питань, компенсацій у разі поранення або загибелі.

Отже, соціальний захист військовослужбовців та їхніх сімей є важливим елементом забезпечення стабільності та безпеки у суспільстві. Держава зобов'язана забезпечити належний рівень соціальної підтримки для тих, хто захищає її незалежність і територіальну цілісність. Військовослужбовці, а також члени їхніх сімей, мають право на низку соціальних гарантій, які забезпечують їхні права та потреби. Отже, дослідження соціального захисту військовослужбовців обумовлено необхідністю формування ефективного, справедливого й стабільного правового механізму соціального захисту захисників держави.

Питання соціального захисту військовослужбовців було предметом дослідження таких науковців, як: В. Алещенко, В. Бондар, Н. Болотіна, І. Дацюк, М. Іншин, В. Жернаков, М. Клемпарський, О. Удовенко, Н.Хуторян, Г. Чанишева, М. Шумило, В. Щербина, О. Ярошенко та ін.

З огляду на вищевикладене, метою цієї статті є дослідження міжнародного та національного законодавства у сфері соціального захисту військовослужбовців, аналіз механізму надання соціальних гарантій військовослужбовцям, виявлення законодавчих недоліків і напрацювання пропозицій щодо їх усунення.

Результати

У будь-якій державі турбота про військовослужбовців не обмежується періодом їх активної служби, а продовжується і після її завершення — зокрема, у зв'язку з виходом у запас за станом здоров'я або досягненням граничного віку. Такий підхід має глибоке історичне коріння. Військова служба є особливим видом державної служби, що вирізняється низкою характерних ознак: постійне перебування в умовах підвищеної небезпеки, зокрема безпосередня участь у бойових діях; високий рівень регламентації професійної діяльності, способу життя та побуту військовослужбовців; посилена юридична відповідальність за виконання обов'язків військової служби; наявність обмежень у реалізації певних політичних, економічних та інших прав і свобод. Вказані обмеження та ризики, пов'язані з проходженням військової служби, традиційно компенсувалися належним рівнем матеріального забезпечення під час служби, а також гарантіями соціального захисту після її завершення. Історично соціальне забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей переважно мало натуральний характер: це могли бути надання земельних ділянок, забезпечення житлом або притулком у старості тощо. Згодом пріоритетним елементом системи соціального забезпечення стала грошова винагорода, зокрема у формі регулярних виплат, наприклад, пенсій [1, с. 163].

Військовослужбовці є спеціальними суб'єктами права соціального забезпечення, оскільки отримання ними соціального забезпечення залежить від наявності їх спеціального правового статусу. Виникнення їх спеціального статусу пов'язане з наявністю певних юридичних фактів: проходження військової служби в Збройних Силах України або одному із військових формувань, яке створене відповідно до чинного законодавства України для здійснення оборони держави [2, с. 352].

На сьогодні в Україні сформовано систему нормативно-правових актів, які регулюють соціальний захист військовослужбовців та гарантії його реалізації: це конституційне, міжнародно-правове та національне законодавче регулювання.

Конституція України закріплює основні положення, які є основою і для соціального захисту військовослужбовців. Так, відповідно до статті 17 Конституції України «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей» [3].

В умовах збройного конфлікту зростає роль міжнародно-правових норм, спрямованих на забезпечення соціального захисту військовослужбовців у ході бойових дій. Право на соціальний захист закріплене в документах Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи. Відповідно до положень статті 22 Загальної декларації прав людини та статті 9 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав акцентує на обов'язку держав забезпечити функціонування систем соціального захисту.

Окрім ключових міжнародно-правових документів, відповідні міжнародні організації також ухвалюють спеціалізовані акти, спрямовані на забезпечення соціального захисту військовослужбовців. Зокрема, Комітет Міністрів Ради Європи визначив низку стандартів, які мають бути враховані у процесі національного законотворення. Основні положення цього документа передбачають, що військовослужбовці, які зазнали поранення під час проходження служби, мають право на належне медичне обслуговування та отримання грошових надбавок; у разі загибелі військовослужбовця внаслідок виконання службових обов'язків має діяти система компенсаційних виплат; особи, які завершили військову службу та зазнали поранень або захворювань, пов'язаних із виконанням обов'язків, також повинні бути забезпечені відповідними формами компенсації [4].

Також є й інші міжнародно-правові акти в яких закріплені норми, що встановлюють гарантії соціального захисту військовослужбовців, наприклад, Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях [5]; Женевська конвенція про

поводження з військовополоненим; Римський статут міжнародного кримінального суду [6], тощо.

Щодо національного законодавства, то основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 року № 2011-XII. Саме цим Законом передбачено соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей в особливий період та визначено поняття «соціальний захист військовослужбовців» як діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі [7].

Із початком дії воєнного стану до чинного законодавства було внесено низку змін, спрямованих на удосконалення механізмів соціального захисту військовослужбовців. Зокрема, ці зміни стосувалися порядку надання медичної допомоги в умовах воєнного стану; реалізації права на соціальну та професійну адаптацію; державного забезпечення безоплатною психологічною допомогою осіб, звільнених з військової служби; порядку призначення та виплати одноразової грошової допомоги; а також гарантування рівних можливостей для матері й батька – військовослужбовців – у здійсненні догляду за дитиною в особливий період. Зазначені зміни суттєво посилили соціальні гарантії як для військовослужбовців, так і для членів їхніх сімей, водночас посиливши увагу держави до потреб осіб, які завершили військову службу.

Відповідно до законодавства, військовослужбовці та члени їхніх сімей мають право на пільги, гарантії та компенсації, визначені законами України, іншими нормативно-правовими актами, а також актами органів місцевого самоврядування. У разі, якщо особа має право на отримання однієї і тієї ж пільги, гарантії чи компенсації за кількома підставами, вона може реалізувати це право лише за однією з них за власним вибором, за винятком випадків, прямо передбачених законом [7].

Окремі положення про соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей деталізуються й у інших Законах України: «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 року № 2262-XII, «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 року № 3551-XII, «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» від 24.03.1998 року № 203/98-ВР, «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 року № 2017-III, «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 року № 1058-IV, «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 року № 1105-XIV, «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 року № 2801-XII, Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 року № 322-VIII, Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI, Житловий кодекс України від 30.06.1983 року № 5464-X, Земельний кодекс України від 25.10.2001 року № 2768-III. Цими Законами визначаються загальні положення щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, зокрема, гарантії щодо робочого часу та часу відпочинку, заробітної плати, грошового, матеріального, продовольчого, житлового, медичного, санаторно-курортного лікування, надання пільг, допомог та пенсійного забезпечення.

Аналіз законодавства дозволяє визначити певні особливості системи соціального захисту військовослужбовців. По-перше, право на соціальний захист гарантовано не тільки військовослужбовцям, а й у визначених Законом випадках членам їхніх сімей. По-друге, соціальний захист військовослужбовців та їхніх сімей не залежить від рівня їхніх доходів чи фінансування з державного бюджету, а є безумовним, тобто для них соціальні гарантії не можуть бути обмежені чи скасовані без надання компенсацій [8, с. 83].

Отже, система соціального захисту військовослужбовців в Україні включає низку ключових складових, закріплених у законодавстві:

- -військовослужбовцям гарантується стабільне грошове забезпечення відповідно до займаної посади, військового звання, вислуги років та умов служби. У разі участі в бойових діях передбачаються додаткові надбавки та одноразові грошові виплати;
- -військовослужбовці та члени їхніх сімей мають право на безоплатне медичне обслуговування у військово-медичних закладах, а в окремих випадках — і в цивільних лікувальних установах;
- -передбачається надання службового житла або компенсації за найм, а також передбачений механізм отримання постійного житла для військовослужбовців;
- -після завершення служби військовослужбовці мають право на пенсію за вислугу років, яка нараховується за спеціальними умовами — з урахуванням тривалості служби, звання та інших факторів;
- -військовослужбовцям і членам їхніх сімей надаються пільги на оплату житлово-комунальних послуг, транспорт, лікування, навчання, тощо. Також передбачено звільнення від окремих видів податків і зборів;
- -гарантується можливість безоплатної професійної перепідготовки, сприяння у працевлаштуванні, надання психологічної допомоги та інших форм підтримки для осіб, які завершили військову службу [7].

У зв'язку з повномасштабною збройною агресією проти України та запровадженням воєнного стану, система соціального захисту військовослужбовців зазнала суттєвих змін і доповнень. Наприклад, було передбачено збільшення грошового забезпечення для військовослужбовців, які безпосередньо беруть участь у бойових діях. У системі заходів соціального захисту військовослужбовців важливе місце посідає одноразова грошова допомога. Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» встановлено право на одноразову грошову допомогу у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві. Встановлено розміри одноразової грошової допомоги у разі поранення, інвалідності або загибелі військовослужбовця. Наприклад, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України №168 від 28.02.2022 року, розмір допомоги у разі загибелі становить 15 млн гривень (для сім'ї загиблого) [9].

Держава активно підтримує створення мережі центрів психосоціальної адаптації. Було передбачено надання безоплатної психологічної допомоги особам, звільненим з військової служби, а також членам сімей загиблих. Організація надання психологічної допомоги військовослужбовцям, звільненим зі служби, а також іншим особам, визначеним законодавством, здійснюється за участю центрального органу виконавчої влади, а також психологічних служб військових частин. У разі потреби відповідна допомога надається у військово-медичних закладах охорони здоров'я відповідно до порядків, затверджених уповноваженими органами, що здійснюють керівництво утвореними військовими формуваннями та правоохоронними органами. Ці органи забезпечують реалізацію державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб із особливими заслугами перед державою, постраждалих учасників Революції Гідності, а також членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників і Захисниць України. Під час дії воєнного стану військовослужбовці, які брали безпосередню участь у заходах із забезпечення оборони держави, можуть бути направлені для подальшого лікування або проходження медико-психологічної реабілітації до закладів охорони здоров'я, зокрема й розташованих за межами України — за наявності відповідного висновку військово-лікарської комісії. Психологічна

реабілітація, у цьому контексті, розглядається як комплекс заходів, спрямованих на відновлення та підтримку фізичного, емоційного, інтелектуального, соціального та духовного функціонування особи із застосуванням методів психологічної допомоги та психотерапії [10].

У період дії воєнного стану були розширені повноваження військово-медичних закладів, що, своєю чергою, дозволило спростити доступ військовослужбовців до медичної допомоги, зокрема, в установах цивільної охорони здоров'я. Також створено правові умови для організації лікування та проходження реабілітації за межами України. Порядок направлення військовослужбовців до закордонних медичних установ, а також механізми оплати медичних послуг та процедур медико-психологічної реабілітації визначаються Кабінетом Міністрів України. Фінансування витрат на медичне обслуговування та проїзд здійснюється за рахунок державного бюджету, за винятком випадків, коли витрати покриваються приймаючою стороною. Крім того, військовослужбовці, військовозобов'язані або резервісти, які отримали поранення чи зазнали тілесних ушкоджень під час виконання службових обов'язків, зокрема в ході захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мають право на встановлення відповідної групи інвалідності. У таких випадках також передбачено надання одноразової грошової допомоги відповідно до чинного законодавства [7].

Важливою законодавчою гарантією є те, що на військовослужбовців, які направляються для отримання медичної допомоги або медико-психологічної реабілітації за межі України, а також на супроводжуючий їх медичний персонал, не поширюються загальні обмеження щодо виїзду громадян України за кордон під час дії воєнного стану. Важливим аспектом є те, що встановлена інвалідність повинна бути пов'язана з виконанням обов'язків військової служби або погіршенням здоров'я військовослужбовця без призначення інвалідності, яке настало через захворювання чи нещасний випадок, і мали місце в період проходження ним військової служби. У випадку встановлення військовослужбовцю інвалідності, що настала внаслідок поранення (зокрема, контузії, травми або каліцтва), встановлюється такий розмір одноразової грошової допомоги:

- за 1 групу інвалідності – 992 400 гривень (400-кратний прожитковий мінімум);
- за 2 групу інвалідності – 744 300 гривень (300-кратний прожитковий мінімум);
- за 3 групу інвалідності – 620 250 гривень (250-кратний прожитковий мінімум).

Також, Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» учасникам війни встановлені такі пільги:

- безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів;
- безплатне першочергове зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);
- безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування.

Порядок надання путівок, розмір та порядок виплати компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування визначаються Кабінетом Міністрів України;

- щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів;
- першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація;
- виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;
- використання чергової відпустки у зручний для них час; одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік [11].

Одним із важливих соціальних питань є також зайнятість ветеранів війни та їх працевлаштування після військової служби. Повномасштабна війна негативно вплинула на вітчизняний ринок праці. За прогнозами Міністерства у справах ветеранів України чисельність ветеранів, членів їхніх сімей та сімей загиблих воїнів після перемоги може становити близько 10 % від загальної чисельності населення України. Наразі є потреба у працевлаштуванні ветеранів війни, які з підстав, визначених частиною четвертою статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [12], вже звільнені (демобілізовані) з військової служби і потребують працевлаштування.

Слід виокремити основні види державної соціальної підтримки у цьому напрямі, адже питання працевлаштування ветеранів війни є одним із ключових напрямів державної соціальної політики в Україні. З огляду на особливий статус цієї категорії громадян та можливі ускладнення, пов'язані з інтеграцією до мирного життя, законодавство передбачає низку механізмів підтримки з боку держави, що спрямовані на сприяння їхньому професійному відновленню, соціальній адаптації та зайнятості.

По-перше, ветерани війни можуть отримати фінансову допомогу від держави для відкриття власної справи, за умови реєстрації як безробітних та розробки бізнес-плану, який отримав позитивну оцінку комісії при центрі зайнятості. Також, із 2022 року запроваджено програму «Робота на порталі Дія». Зазначена програма дає можливість отримати безповоротний грант від держави на започаткування або розвиток вже діючого бізнесу;

Державна служба зайнятості забезпечує безоплатне проходження курсів професійної підготовки та підвищення кваліфікації за актуальними напрямками ринку праці, у тому числі з використанням дистанційних форм навчання. У 2023 році внесені зміни до Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян на ринку праці. Відтак для ветеранів, які бажають пройти перепідготовку за робітничими професіями або здобути наступний освітній рівень, з'явилася можливість безоплатно отримати ваучер на навчання [13]. Завдяки ваучеру можливе навчання за 124 професіями та спеціальностями.

Ветерани війни мають право на першочергове обслуговування у центрах зайнятості, професійне консультування, участь у ярмарках вакансій, а також допомогу в підборі відповідної роботи.

Відповідно до Кодексу законів про працю України [14] за працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи, посада на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності і у фізичних осіб - підприємців, у яких вони працювали на час призову. Таким працівникам здійснюється виплата грошового забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Також, держава надає роботодавцям компенсації єдиного соціального внеску у випадку працевлаштування ветерана війни на строк не менше одного року. Також можливе часткове відшкодування витрат на оплату праці.

Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», роботодавці зобов'язані виділяти певну частку робочих місць для осіб, які потребують додаткових гарантій у працевлаштуванні, до яких віднесено і ветеранів війни. Для окремих категорій ветеранів (зокрема, з інвалідністю) передбачено здійснення індивідуального супроводу під час адаптації на робочому місці.

Потрібно також зазначити про зарубіжний законодавчий досвід у сфері соціального захисту військовослужбовців і, зокрема, щодо працевлаштування ветеранів війни. В загальному, в системі соціального захисту військовослужбовців багатьох країн можна виділити кілька базових елементів: прямі регулярні виплати; спеціальні та нагородні виплати; компенсаційні допомоги та доплати; пільги щодо лінії соціального забезпечення; інші пільги; права на пенсію, грошову компенсацію у разі втрати годувальників; працевлаштування військовослужбовців та членів їх сімей та інше.

У Сполучених Штатах діє розгалужена система підтримки ветеранів через Департамент у справах ветеранів США. Серед основних програм: надання консультацій, фінансування навчання, стажування, допомога у працевлаштуванні (Vocational Rehabilitation and Employment); інтегрована онлайн-платформа для пошуку роботи та зв'язку з роботодавцями (Veterans Employment Center); податкові пільги для компаній, які наймають ветеранів, зокрема, тих, хто має інвалідність (Tax Credits for Employers). Також в США створено окрему інституцію – Управління ветеранського бізнесу і цілу мережу локальних центрів задля подальшого сприяння розвитку ветеранського бізнесу.

В Ізраїлі функціонує централізована система інтеграції військовослужбовців у цивільне життя після завершення служби, яка включає: індивідуальні програми перекваліфікації, державне фінансування навчання у вищих навчальних закладах, широку мережу консультаційних центрів для працевлаштування, тривале надання допомоги при адаптації, зокрема психологічної.

Україні доцільно враховувати позитивні практики інших країн, зокрема, щодо податкового стимулювання бізнесу, створення онлайн-платформ, підтримки ветеранських стартапів, міжвідомчої координації у сфері ветеранської політики, інтеграції соціальних, медичних та професійних послуг, активної взаємодії з роботодавцями, наявності адресної підтримки для підприємництва, тощо.

Потрібно зазначити, що, на жаль, однією з нагальних проблем у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей є недостатнє фінансування соціальних програм. Саме брак фінансових ресурсів є основною причиною неналежного рівня забезпечення соціального захисту. Однак, Конституційний Суд України у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що відсутність чи скорочення бюджетних асигнувань не може бути підставою для зменшення або невиконання соціальних гарантій військовослужбовцям. Зокрема, у рішенні від 20.03.2002 №5-рп/2002 суд підкреслив, що держава зобов'язана забезпечувати соціальний захист громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України [15]. Судова практика підтверджує, що військовослужбовці мають право на своєчасне та повне отримання соціальних гарантій, передбачених законодавством. Суди визнають протиправними дії державних органів у випадках невиконання або затримки соціальних виплат та зобов'язують їх до виконання зобов'язань.

Так, наприклад, у справі № 460/8528/24 військовослужбовець звернувся до суду з позовом щодо неправомірного нарахування та виплати грошового забезпечення в меншому розмірі, ніж передбачено законодавством. Позивач стверджував, що йому було нараховано додаткову винагороду та грошову допомогу на оздоровлення в розмірах, які не відповідають встановленим нормам. Зокрема, у квітні 2024 року йому було нараховано додаткову винагороду в сумі 295632,18 грн та грошову допомогу на оздоровлення в сумі 24629,34 грн, що, на його думку, є заниженими сумами. Суд визнав дії відповідача протиправними та зобов'язав здійснити перерахунок і виплату грошового забезпечення у відповідності до чинного законодавства [16].

Висновки

Військовослужбовці мають право на широкий спектр соціальних гарантій, включаючи грошове забезпечення, медичне обслуговування, житлові пільги, освіту та

професійну підготовку, а також інші види соціальної допомоги. Ці гарантії забезпечуються міжнародними нормами, законодавством України, зокрема, основним Законом у цій сфері «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та іншими нормативно-правовими актами.

Ключовими проблемами у сфері соціального захисту військовослужбовців на сьогоднішній день є: фрагментарність законодавчого регулювання; недостатній рівень фінансування соціальних програм; ускладнений доступ до медичної, психологічної та соціальної допомоги; недосконалий механізм реалізації соціальних програм; наявність випадків затримки чи невиконання передбачених законом гарантій, тощо.

Для покращення соціального становища військовослужбовців, ветеранів війни необхідне вдосконалення їх соціального захисту. Зокрема, необхідно удосконалити законодавчу базу, забезпечивши чіткість, узгодженість та відсутність колізій у нормативно-правових актах, що регулюють соціальні гарантії військовослужбовців та членів їхніх сімей, інтегрувати міжнародні стандарти соціального захисту військовослужбовців у національне законодавство, орієнтуючись на кращі практики країн ЄС. Також, треба запровадити дієвий механізм контролю за виконанням соціальних гарантій, зокрема у частині своєчасної виплати грошового забезпечення, компенсацій, забезпечення медичними послугами та житлом за рахунок встановлення відповідальності до суб'єктів щодо ненадання або неналежного надання соціальних гарантій.

Нагальним питанням є забезпечення повноцінного бюджетного фінансування відповідних соціальних програм, зокрема на медичну, психологічну допомогу, санаторно-курортне лікування та професійну адаптацію осіб, звільнених з військової служби. Удосконалення адміністративних процедур щодо призначення та отримання пільг, спростивши їх отримання для військовослужбовців і членів їхніх сімей є одним із актуальних питань. Стосовно цього питання прикладом є позитивний зарубіжний досвід, наприклад, США, де створено окрему інституцію щодо надання допомоги ветеранам війни у створенні власної справи. Доцільним було б створення аналогічного органу і у нас.

Соціальний захист військовослужбовців, ветеранів війни, та членів їх сімей, підтримання їх життя на належному рівні, є важливою частиною соціальної політики держави, яка відповідальна за добробут, розвиток і безпеку своїх громадян. Формування ефективної системи соціального захисту військовослужбовців має стати пріоритетом державної політики у сфері національної безпеки, прав людини та післявоєнної реінтеграції.

Список використаних джерел

1. Пасіка С.П. Деякі питання регулювання соціального забезпечення військовослужбовців. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Право. Випуск 15. 2011. С. 162-166.
2. Пилипенко П.Д. Право соціального забезпечення: підручник для студентів вищих навч. закладів / П.Д. Пилипенко, В.Я. Буряк, С.Д. Синчук та ін./ За ред. П.Д. Пилипенка. 2-ге вид., перер. і доп.. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. 504 с.
3. Конституція України: Закон України від 28.06. 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Рекомендація СМ/Рес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки: Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи від 17.11.2010 року № (2010)12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_a38
5. Основні положення Женевських конвенцій і додаткових протоколів до них. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2023/11/0365_154-ebook.pdf

6. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 року. Відомості Верховної Ради України. 2025. № 1-2. Ст. 1.
7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 року № 2011-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. Ст. 190.
8. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 6. С. 80–84.
9. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 28.02. 2022 року № 168. Офіційний Вісник України. 2022. № 25. Ст. 1253.
10. Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 29.11. 2022 року № 1338. Офіційний Вісник України. 2022. № 96. Ст. 5982.
11. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від від 22.10. 1993 року № 3551-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 45. Ст. 425.
12. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 року № 2232-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 385.
13. Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян на ринку праці : постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 року № 207. Офіційний Вісник України. 2013. № 26. Ст. 867.
14. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 2, 3, 4, 5, 8, 9 частини першої статті 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» і підпункту 1 пункту 1 Закону України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів» (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-02#Text>
16. Рішення від 15.01.2025 по справі 460/8528/24. URL: <https://opendatabot.ua/court/124435664-2a17fee9576d25f0cd7ac448980dcf68>